

Генерал-потпуковник **ВЕЛИМИР КНЕЖЕВИЋ**

ЦЕНТРАЛИЗАМ — ДЕЦЕНТРАЛИЗАМ У КОМАНДОВАЊУ

Велика уништавајућа снага савременог наоружања чијим се само једним поготком може избацити из строја цела чета-батерија или командно место, велик број растресито и на већим удаљењима постројених јединица, њихова покретљивост, брзина којом се мењају ситуације, разрушене и дезорганизоване везе итд. наметнули су командовању крупне проблеме. На питање како командовати у оваквим условима, обично се уместо одговора наводе познати принципи: децентрализам, већа слобода и иницијатива потчињених, лаке и покретне команде способне да се брзо и по сваком терену крећу, поједностављење рада команди и др. Ови принципи су неоспорно крупне и добре формуле, али оне дају само оријентацију. Међутим, пракса тражи далеко више.

Узмимо само питање централизма — децентрализма у командовању и покушајмо га прецизније одредити, па ће се видети какве се тешкоће ту могу наметнути. Док неки под централизованим командовањем сматрају да је довољно одредити задатак и средства за његово извршење, а све остало препустити потчињеном да он реши, по мишљењу других то је већ децентрализовано командовање, а у централизовано обавезно укључују и прецизирање по времену и простору начина дејства потчињених и оних који дотичну јединицу подржавају. Неке армије су у другом светском рату у погледу централизма ишле још даље. На пример, одлуку коју је донео на основу добијеног задатка и процене дате ситуације, потчињени није смео извршавати без претходног одобрења претпостављеног. О децентрализму у командовању постоји такође низ различитих тумачења почев од давања задатка потчињеном па до потпуног препуштања слободе и иницијативе у виду општих директива за дејство на дужи временски период којима се даје само оријентација, док потчињени сами прецизно и конкретно одређују задатке. Ово су тек нека од основних обележја којима се оцртавају само преломне карактеристике. Међутим, како унутар и између њих постоје разна нијансирања величине и обима централизма — децентрализма у командовању, то је неку прецизну границу тешко, чак и немогуће одредити. Исто тако апсолутизирање једног или другог води крутом шаблону и крајностима.

У савременим условима рата има више фактора који у мањој или већој мери утичу на централизам — децентрализам у командовању. За пуно разумевање овог питања нужно је сагледати га баш кроз ове основне факторе, водећи рачуна о њиховој повезаности и међусобној зависности.

Основни чинилац који највише условљава метод и односе у командовању и од којег у првом реду треба поћи је карактер борбеног (тактичко-оперативног) дејства. По свему изгледа да су дејства у којима су ангажоване јаче снаге са више истих и разнородних јединица које чине компактну целину повезану јединственим задатком, у исто време толико међусобно зависна да се као целина могу успешно водити и усмеравати једино централизованим командовањем. Маневар, у оваквом јединству дејства, захтева прецизно одређивање задатака по времену и простору свим јединицама и деловима који учествују у њему. Дејства унутар једног овако компактног правца, где се на истој просторији непрекидно налазе и преплићу борбени делови и претпостављеног и потчињеног, не могу се у савременим условима ни замислити без планског руковођења, као ни командовање без одређених и прецизних заповести и наређења којима се чврсто регулишу поступци и узајамно садејство разноврсних учесника. Уколико наређења нису прецизна, јасна и дејства у пуној мери координирана могу изазвати пометњу и толики несклад да се доведе у питање успешно извршење постављеног задатка. Међутим, уколико противник, земљиште и други елементи ситуације намећу раздвајање снага и подвојено дејство јединица, командовање се мора прилагођавати давањем веће слободе потчињеним и то утолико веће уколико су њихова дејства временски и просторно више подвојена. Према томе, дејства унутар једног компактног правца захтевају већи централизам, док се на сваком одвојеном и више самосталном правцу, ако претпостављена команда не може благовремено и увек ефикасно утицати својим средствима борбе, намеће већа слобода дејства и одговарајући метод командовања. Ово не значи једноставно препуштање свих компетенција потчињеном. Извесна повезаност и више посредан међусобни утицај постоје и овде, али је најважније да се на основу свестране и правилне процене постави целисходан задатак на сваком одвојеном правцу, одређена јединица ојача одговарајућим средствима и оспособи за мање или више самостално дејство. Уколико се и при оваквим условима развојеног дејства инсистира на већем централизму, могу се очекивати штетне последице не само по успех дотичне јединице, већ и по суседе и вишу команду — јединицу. Значи, командовање би се морало усклађивати с датом ситуацијом, карактером дејства и маневром који се жели предузети.

Задатак потчињеног увек чини само део у оквиру целине коју планира претпостављени што само по себи намеће централизам, водећи при том рачуна да се без нужде не нарушава командна улога потчињеног и не спутава његова иницијатива. С друге стране, за извршење добијеног задатка свака здружена потчињена јединица је у

исто време у улози претпостављеног, и тако редом до најниже степе-нице у лествици командовања. Закашњавањем по времену или не-прецизношћу по простору у регулисању и реализовању учешћа сваког од њих може се довести у питање целина дејства јер се оне-могућава садејство свих дејствујућих елемената. Без овог, концен-трисаном употребом јачих снага може се унети неорганизованост, која и у савременим условима носи ризик неуспеха. Према томе, посебно је важно одредити када и до које мере централизам у командовању иде на уштрб ефикасности и кочи иницијативу засновану на кори-шћењу свих могућности у датом моменту.

Све ово указује да за сваку дату ситуацију треба одредити гра-ницу до које ће претпостављени ићи у конкретизацији и детаљисању задатака извршиоцима, а да то не иде на штету и ефикасност коман-довања потчињеног. При томе понекад и савремени услови могу захтевати да се одреди куда ће потчињени усмерити правац главног удара — тежиште одбране, како ће и где употребити тенкове и сл. а да се тиме не умањи допринос потчињеног и ефикасност командовања уопште. Да ли оволико улажење у задатак потчињеног (које услови понекад намећу) своди овога само на „техничког извршиоца“? Ако се има у виду да се на командној лествици свака инстанција исто-времено налази у улози претпостављеног и потчињеног, ако се уочава њихова повезаност и међусобна зависност, онда се уочава и низ фак-тора који у одређеној ситуацији неизбежно траже одговарајућу меру централизма, више-мање прецизног усмеравања. Према томе свака ин-станција самостално комбинује свој маневар у оквиру задатка доби-јеног од претпостављеног и, зависно од ситуације, у мањој или већој мери концентрише и усмерава напоре својих потчињених, а све у циљу извршења како сопственог, тако и задатка претпостављеног. Полазећи од горе изложеног могло би се закључити да у условима дејства већих снага, на компактном правцу, релативно већи центра-лизам у командовању једино обезбеђује организовано и хармонично дејство.

Прихватање овог закључка не значи да се командовање осло-бађа свих оних негативних страна које централизам носи. Јединице на савременом ратишту знатно су се удаљиле. Праћење ситуације и непосредан утицај на њихов рад из удаљених претпостављених ко-манди тешко се и споро остварују, што чини главну слабост центра-лизма. Поред тога велик број командних инстанција по дубини, као и повећан број унутрашњих (у самој команди) и спољних (са потчиње-ним и садејствујућим) веза, ту спорост још више повећавају. Укида-њем неких командних инстанција, као и интегрирањем сродних грана у штабу — команди, овај се недостатак може (само) донекле убла-жити. Но, без обзира на то, полазећи од самог појма командовања, тј. да у његовој основи лежи воља команданта коју извршава велик број потчињених и која чини општу основу њиховог рада, сигурно је да се елементи централизма не могу мимоићи ни у најсавременијим условима. Значи, не долази у питање да се у новим условима укине

централизам и замени децентрализмом, већ се може говорити само о његовом обиму и величини.

Класични услови борбе су омогућавали већи централизам и његове предности су коришћене у пуној мери. Међутим, савремени услови, а нарочито покретљивост, велик темпо и нагле измене ситуације, утицали су да се командовањем дотадашњим методом више не може пратити и увек благовремено реаговати на тактичко-оперативну ситуацију у оваквој борбеној динамици. При томе, ваља имати на уму да и све новоусвојене норме тактике и оперативне вештине нису сталне и шаблонизирани величине, већ се зависно од разних фактора и услова дате ситуације мењају и прилагођавају и на исти начин условљавају и утичу на метод командовања. Командовање се, дакле, не може круто држати неког унапред утврђеног принципа (централизма или децентрализма), већ за сваки конкретан маневар треба одредити одговарајући — адекватан начин командовања.

Карактер општенородног рата, где поред фронталних постоје исто тако снажна дејства у позадини фронта противника, посебно се одражава и на командовање. Командовање јединицама које изводе фронтална дејства — бране територију, биће више или мање централизовано зависно од свих момената који се у чланку разматрају, а нарочито од оперативно-тактичке повезаности и међусобне зависности свих јединица и делова у склопу фронта на којем дејствују. Међутим, командовање јединицама које дејствују у позадини фронта, чија улога у савременом рату добија све већи значај, има посебна обележја. Ове јединице нормално немају уску тактичку везу са јединицама на фронту, док се у позадини ређе, само за крупније задатке, обједињују. Свакако да начин и услови дејства тих јединица траже далеко већу слободу командовања и да се централизам мора свести на меру која обезбеђује успешно дејство у оваквим условима. Слобода у погледу дејства и командовања овим јединицама може бити и овде различита, почев од општег широко постављеног задатка који полази од циља самог општенородног рата, па све до уског и непосреднијег тактичког садејства између ових јединица обједињених истом акцијом у позадини или у заједничком задатку са јединицом на фронту, у ком случају се најчешће стављају и под њену команду. У току рата даљи развој може ићи ка све већем нарастању снага и дејстава у позадини на рачун фронталних, чему се и метод командовања нормално прилагођава. За време потпуне окупације, кад постоје мање и веће слободне територије, командовање захтева давање још веће слободе јединицама у позадини, како би се обезбедиле што већа иницијатива и активност у свакој ситуацији. Командовање снагама у позадини се исто тако остварује преко низа тактичких и виших оперативних или територијалних команди, које прате ситуацију и командују у складу са њом и општим задатком постављеним од вишег војно-политичког руководства. Према томе, у оваквим условима дејства командовање се ослобађа уског централизма за рачун таквог метода којим ће се подстицати иницијатива, активност и одлучност сваке команде — је-

динице. На бази идеје и општег задатка који поставља виша команда, нормално ове јединице саме одлучују да ли ће нападати, бранити се, постављати заседе, вршити пробој и др.

Уз карактер оперативно-тактичког дејства, као основног фактора, треба нагласити улогу и значај команданта. У својој процени и одлучивању командант не одређује само маневар и начин борбеног дејства, већ и организацију командовања, а праксом самог командовања уноси одговарајући метод и односе. Раније излагање указује на то да зависно од разних околности и централизам и децентрализам у командовању имају своју логику у савременим условима. Једноставно искључивање једног на рачун другог, како у теорији тако и у пракси, било би сасвим погрешно. Право решење се мора тражити за сваку конкретну ситуацију, полазећи од најутицајнијих фактора и захтева даног момента и усвајајући оно што ће командовању дати пуно снагу и вредност. Према томе, усвојени принцип командовања, који начелно можда и одговара савременим условима, не може се круто и унапред за сваку ситуацију и маневар одредити. У одређеном моменту ће се толико и тако централизовано — децентрализовано командовати, колико и како ће одговарајући командант схватити и узети у обзир све конкретне факторе, захтеве и услове ситуације. Одлуком и давањем задатака потчињеном, сваки командант у ствари регулише и питање командовања. Разумљиво је да разни непредвиђени моменти у спровођењу и пракси могу ово изменити, али од његове способности да уочи све утицајне факторе, да одреди њихов значај и однос, зависи да ли ће и колику слободу и самосталност давати у својим одлукама сваком или поједином потчињеном. Према томе, правилно решење командовања у великој мери зависи и од субјективног момента, тј. од способности и умешности команданта да га за сваки конкретан случај правилно одреди и постави.

Поред изнетог у погледу карактера дејства и улоге команданта, који чине одлучујући моменат у одређивању метода командовања, постоје и други фактори који су уско повезани са главним и морају се имати у виду. Овде ћемо неке посебно истаћи.

Ниже тактичке јединице (пешадијске, оклопне) су данас већ такве да у свом саставу имају у мањој или већој мери елементе разних родова за непосредно подржавање у борби. Међусобна зависност и утицај ових делова су временски и просторно толико уски и непосредни да се њихово ефикасно дејство не може одвајати од чврстог и јачег централизма у командовању. Уколико су дејства пешадије и тенкова унутар и између себе добро усклађена (на датом задатку) и ако је подршка осталих добро остварена — успех ће бити сигуран. Код виших команди и оперативних јединица све се мање улази у детаље непосредног борбеног садејства, а ствари се решавају у ширим распонима времена и простора. Зато је нормално да и командовање буде у мањој мери централизовано. Овај моменат је деловао и у класичним условима, и тада је централизам у командовању био све сла-

бији уколико се ишло на више степене команди. Свакако, и ово треба посматрати повезано са осталим утицајним факторима. У којој мери ће виша команда дати слободу дејства потчињеним одређиваће потребе и конкретни услови. На пример, ако пођемо од тога да све док се брани територија морају постојати и фронтална дејства, која се морају изводити са одговарајућом упорношћу нарочито у противтенковској смислу, поставља се питање може ли се сада потчињеном препустити да он одлучује каквом чврстином и упорношћу ће бранити дати правац — територију? Виша команда је ту толико заинтересована и то не само ради сигурности и успешности дејства осталих елемената оперативног поретка нарочито у дубини, који се не смеју довести у неизвесне и ризичне ситуације, већ више ради тога што своје властите задатке једино може остварити успешним извршавањем задатака потчињених тактичких јединица. Да би се то постигло, задаци морају бити јасни и чврсто постављени, а извршавање непрекидно праћено.

Савремени услови посебно истичу време као значајан фактор. Како у припреми, тако и у току спровођења борбених радњи командовање често заостаје за ситуацијом, не стиже да прати њене промене и да благовремено реагује и утиче на јединице — трупе у борби. Временски шкрипац, у којем ће се командовање у савременим условима често наћи, један је од битних фактора који упућује на децентрализам. Понекад то иде дотле да ће се потчињенима морати препустити да потпуно самостално дејствују на основу непосредне ситуације код њих.

У условима снажног темпа, наглих и честих промена ситуације преношење права и одговорности на потчињене постаје нормално, јер се мора имати у виду да, уколико је команда ближа месту борбених дејстава, може и непосредније пратити развој и једино она може брзо и на време реаговати на тако нагле и честе промене ситуације. Овакви услови, разумљиво, намећу потребу давања нижим командама веће слободе у доношењу нових одлука, које се могу чак сукобљавати са задатком добијеним од претпостављеног. Децентрализам у оваквим условима обезбеђује већу сигурност и брзо деловање у складу са ситуацијом.

Ово се не слаже са ранијим разматрањем да се успешно дејство концентрисаним снагама здруженог састава обезбеђује само већим централизмом командовања и да он обезбеђује координацију, организованост а према томе и успех дејства. Међутим кад се пође од времена као простора и његовог квалитетно друкчијег утицаја у условима савремене борбе, онда и метод командовања нормално треба томе прилагођавати. Ово захтева ригорозно скраћење времена за припрему борбе. Но, зависно од ситуације и овде треба имати меру, јер се претераним скраћивањем времена може постићи обратно од оног што се хтело. Уместо брзине и благовремености — гужва, укрштање колона, закашњења, материјална неприпремљеност јединица

и др. Према томе, потпуно је правилно појачати све напоре за скраћење времена, нарочито кад је у питању постизање изненађења. Али, ту се мора бити реалан и правилном проценом свих услова одредити неопходан минимум времена за све командне инстанције. Ово указује колико разни фактори могу потпуно контрадикторно деловати и колико се тада истиче субјективни моменат и умешност команданта — команде, да се у даном моменту сналази, да сигурно и правилно командује.

Организација команде — јединице исто тако на одговарајући начин утиче на командовање. Претерано развијене а тиме и гломазне команде, са великим бројем разних органа који раде на доношењу и спровођењу одлуке, могу имати и негативне стране. Овакве команде су објективно принуђене на сложенији и дужи процес рада који уноси пуно бирократизма у односе. У току припремања и доношења одлуке, планирања и другог рада унутар команде не може се избећи одговарајући централизам у раду и односима, јер се цео рад заснива на доношењу и спровођењу једне јединствене одлуке у чему сарађују сви органи команде. Према томе, уколико је број органа који сарађују, реферишу, предлажу и на разне начине помажу свом команданту већи него што је то неопходно, утолико је потребно више времена за цео процес. Сваки од тих органа има и хоће своје место и улогу. Дакле, у јако развијеним командама обично је тешко постићи ефикасност командовања, оне у савременим условима постају кочица и сметња у раду. Но, и овде се не сме претеривати, јер командовање здруженим јединицама тражи и одговарајуће здружене команде, али које организацијски и формацијски треба да буду мале, компактне, а исто тако и дорасле за ефикасно и експедитивно командовање. Да ли се ово може постићи — решавати, рецимо, једноставним укидањем појединих органа и оштрим смањивањем броја људи сваке команде? Треба поменути да се задаци које решавају разни стручни органи не могу једноставно брисати или потпуно пренети на неког другог — потчињене јединице. Можда би се више постигло ако се пре свега размотри колико организацијска структура команде одговара новим условима командовања. Ваља видети могу ли се и у којој мери објединити они органи који су до сада засебно решавали сродне задатке. На пример, да ли је потребно имати посебне органе за оне послове који се у процесу одлуке морају уско и повезано ценити и разматрати, тј. оперативни орган за сопствене снаге и њихову употребу и посебан обавештајни орган за непријатеља. Исто тако поставља се питање колико је неопходно да команда има посебне органе за земаљску и противавионску артиљерију (ПВО), или један орган који се стара и води сва питања у вези са војницима и други са старешинских саставом, даље, разједињеност техничких служби и сл. Ако би се овим путем тражило решење, вероватно би се смањило не само број људи у команди него и комплетних органа везаних за команданта или НШ, а рад команде би био експедитивнији

и ефикаснији, не искључујући и не бришући задатке које је команда раније решавала а и сада треба да решава.

На тај начин можда би се проблеми и супротности централизма — децентрализма у новим условима командовања ублажили и лакше решавали. Јачим интегрирањем разних органа у једној команди знатно би се олакшало и убрзало спровођење оперативно-тактичког садејства, с једне, а ипак би се сачувала потребна самосталност потчињених и брзина у реагирању на нагле измене у ситуацији, с друге стране.

При овом разматрању не би требало занемарити ни неједнакост у квалитету, вештини и умешности потчињених команданата. И поред одређених жеља и најбољег персоналног избора није увек могућно имати једнако способне потчињене. Ако је неки од њих, рецимо, више импулсиван, олако цени и схвата ситуацију и сл., он може чешће правити оперативно-тактичке грешке, што ће нормално утицати да претпостављени његов задатак више детаљнише и да се уплиће чак и у његов рад. Без обзира колико то може деловати штетно и стварати утисак неповерења што нагриза командовање, одређене слабости неког од потчињених ће нормално наметнути веће уплитање претпостављеног а то у овом случају значи и већи централизам у командовању.

Квалитет и могућности везе такођер утичу на командовање. Застарела веза са недостацима у погледу брзине, сигурности и могућности рада је преспора за динамику борбе у савременим условима. Поред осталог и неблаговременост и несигурност стицања извештаја и наређења су утицали да се и у класичним условима, при већем темпу борбених дејстава (након пробоја) потчињенима давала већа слобода. (Начелно су им потчињавани елементи подршке и давани више оквирни задаци, на дуже време и на већу дубину). Међутим, лаке и спретне јединице везе, способне да свуда прате своју команду, средства везе са аутомеханизованим радом и шифром, радио-уређаји који нису подложни ометању и могу радити за време кретања и др. треба да задовоље захтеве командовања без обзира колико оно било централизовано. То значи, да уколико ситуација тражи, а остали услови нарочито у погледу веза дозвољавају, одређени командант може преузети непосредније команду и централизовати је у сваком моменту.

Све ово истиче потребу бржег развоја и усклађивања везе захтевима које тражи савремено командовање. Свако занемаривање везе у ствари доводи у питање и само командовање. Савремени услови исто тако траже стално праћење и познавање ситуације као и благовремено реаговање командовања, а то је немогућно без одговарајуће везе.

На основу овог што је изложено могло би се закључити да се командовање у савременим условима не би могло заснивати на неком

искључивом децентрализму нити централизму, јер они чине само две противречне стране једног истог проблема — командовања. Ако се има у виду суштина командовања и да у његовој природи обавезно постоје елементи централизма, вероватно је да се у пракси изузетно може постићи неки чисти децентрализам. Зато сматрам (уколико се не ради о партизанском рату) да савремени услови нису још довели до тога да треба коренито мењати методе командовања и да је боље засад остати на термину и појму централизма у командовању, чије дефинисање вршити у свакој ситуацији уз процену свих основних утицајних фактора и усклађивање разних противречних захтева. При томе је сигурно да се централизам у досадашњем обиму и величини не може одржати, али се ипак и у новим условима намеће. Зависно од ситуације и наведених фактора, већи или мањи централизам се стално смењују. Само вештина и умешност команданта ће у свакој конкретној ситуацији одредити правилан однос и меру. Према томе, уместо једноставног усвајања једног на рачун другог, права решења треба тражити објективном проценом утицајних и одлучујућих фактора и на основу тога одредити и применити адекватан метод командовања.
